

ANLATI TARİH ÜZERİNE TARTIŞMALAR VE YENİ YAKLAŞIMLAR

Serkan GÜL*

Özet

Bu makalenin amacı öncelikle tarih yazımında önemli bir yeri olan anlatı tarihle ilgili akademik dünyada yaşanan üsluptan dile içerikten teoriye bir takım tartışmaları ortaya koymaktır. Bu sayede, tarihçiler tarafından uzun zamandır ve sıklıkla kullanılan anlatı tarih yazımının diğer bazı tarihsel yaklaşımlar karşısında güçlü ve zayıf yönleri gösterilecektir. Sonrasında ise bazı tarihçilerin 'yeni anlatı' adıyla ortaya koydukları anlatı tarih üzerine birtakım yeni yaklaşımlar tartışılacaktır. Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda bu makale, tarih yazımında Türkiye'de de sıkça kullanılan ama teorik ve metodolojik özellikleri açısından iyi tanınmayan anlatı tarihin tarihçiler açısından daha iyi şekilde anlaşılmasına katkı sunmamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Anlatı, tarih, üslup, dil, metot.

Abstract

This article, first of all, aims to explain discussions in the academic world concerning narrative history in terms of style, language, content and theory. Thus, it would be possible to demonstrate weaknesses and strengths of narrative history writing – an old and often-used way of writing history- in comparison with some other historical approaches. Secondly, new approaches to narrative history called by some historians as 'new narrative' will be discussed. As a result of all these discussions and evaluations it is aimed at contributing a better understanding of narrative history, which is widely used in Turkish history writing but little known in terms of theory and methodology.

Keywords: Narrative, history, style, language, method.

* Arş. Gör. Serkan Gül, Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yabancı Tarihi Anabilim Dalı, serkanebu@yahoo.com

Giriş

Anlatı, en genel tanımıyla, geçmişte olmuş bir şeyi anlatmak anlamına gelir. Diğer bir ifadeyle de geçmişini anlamlı bir şekilde canlandırmanın yoludur. Aynı zamanda anlatı, kendine özgü metot ve stille bir tarih yazma biçimidir. Tarih yazımının en eski ve en tartışmalı metotlarından birisi olan anlatı tarihin savunucuları olduğu kadar ona yöneltilmiş teorik ve teknik hususları kapsayan çok sayıda ağır eleştiriler de mevcuttur.

Tarih geçmişin bilimidir ve geçmişin bilgisiyle uğraşır. Tarih yazımının zorlukları da burada ortaya çıkar. Deneyimlemeden geçmişi açıklamak, anlatmak ve analiz etmek şüphesiz çok sayıda teorik ve teknik tartışmayı beraberinde getirir. Her ne kadar tarih yazımı yüzlerce yıldır ortada olsa da bu türden tartışmaların akademik seviyede başlaması 19. yüzyıla dayandırılabilir. Bu yüzyıl, 18. yüzyılda temelleri atılmaya başlanmış olan profesyonel ve kurumsal tarihçiliğin gerçek anlamda yerleştiği dönem olmuştur (Harrison vd. 2004: 9-25). Bu gelişmelere paralel olarak zaman içinde teorik ve teorik tartışmaların önü açılmıştır. Modern tarih yazımında ilk ciddi dönüm noktası ise Leopold von Ranke'ye atfedilmektedir. O yeni bir anlayışın çerçevesini çizen kişiydi. Ranke'ye göre, tarih ampirik bir anlayışa sahip olmalıydı ve "herhangi bir iddia" ya da "gerçeklik ifadesi" tarihsel kaynaklarla desteklenmeliydi. Bu tür bir anlayış, tarihte "hayale" ya da "sezgiye" ve "his" ya da "önsel" (a priori) temele oturtulmuş herhangi başka bir ifadeye yer olmadığı anlamına geliyordu. Ampirik olmak "*geçmişin fiziksel kalıntıları*" olan tarihsel kaynaklara bağımlı olmayı gerektiriyordu. (Davies 2003: 28) Ranke, geçmişin bilgisine ulaşabilmek için tarihçinin arşivlerde çalışması ve orijinal belgeler bulması gerektiğini iddia ediyordu. Daha sonra bu belgeler kronolojik ve anlamlı bir düzende sunulmalıydı. Ranke, anlayışını "olduğu gibi tarih" şeklindeki meşhur ifadesiyle formüle etmiştir¹. Bu çeşit bir tarih; Walsh (1958: 480) tarafından "*geçmişte olan şeylerin, basit ifadelerle sınırlandırılmış olgular şeklinde tasviri*" olarak tanımlanmış ve kendisi bu çeşit bir tarihsel anlatıyı "düz anlatı" (*plain narrative*) olarak nitelendirmiştir. Walsh, buna alternatif olarak ise sadece ne olduğunu değil niçin olduğunu ortaya koyacak bir anlatının mümkün olduğunu belirterek bu tür anlatıyı da "anlamlı anlatı" (*significant narrative*) olarak nitelendirmiştir.

Ranke'nin yaklaşımı 19. yüzyılda içtenlikle kabul gördü ve birçok tarihçi onun yolunu takip etti. İlk bakışta, bu tarih anlayışının mekanizması oldukça basitti ve görünüşe göre ortada bir sorun yoktu. Tarihçiden beklenen orijinal ve faydalı belgeleri arşivlerden ve kütüphanelerden bulmak ve onların yardımıyla kronolojik bir metin ortaya koymaktı. Böyle bir tarih yazımında, tarihçi olayları açıklama ve onlar arasındaki bağlantıları gös-

¹ Ranke'nin kullandığı ifadenin Almanca orijinali şu şekildeydi: "wie es eigentlich gewesen".

terme hakkına sahipti. Ancak bu vazife, olayların ardındaki dinamikleri analiz etmek ya da nedensel açıklamalar yapmak anlamına gelmiyordu.

Farklı tarih metotlarının ve teorilerinin olmadığı bir dönemde, anlatı tarih uzunca bir süre popüleritesini korudu. Ancak tarihsel metodolojinin gelişmesiyle beraber, anlatı tarihe yönelik sert eleştiriler de ortaya çıktı. Bu eleştiriler, metodolojiden felsefeye, teoriden stile geniş bir alana yayıldı. Bu tür eleştirilerin başlangıcı, tarihin araştırma konularındaki değişime bağlanabilir. Başlangıçta tarihin odak noktasını siyaset ya da diplomasi oluşturuyordu. Savaşlar, anlaşmalar, kanunlar ve tabii ki büyük adamlar tarih yazımının ana konularıydı. 20. yüzyılda tarihin ilgi alanı siyasi tarihten ekonomi, demografi, modernleşme, devlet inşası, sosyal değişimler gibi alanlara kaydı. Çalışılan konulardaki değişiklikler tarihsel metodolojide gözlenen değişimlerle birlikte ilerledi. Yeni metotlar, tarihin tek ilgi alanı olarak olayları ele almakla yetinmedikleri gibi tarih yazımının tek yöntemi olarak da anlatı tarihi kullanmayı kabul etmediler.

Üslup ve Dil Üzerine Tartışmalar

Anlatı tarih üzerine yapılan tartışmalar üslup ile başlatılabilir; çünkü anlatı üzerine yapılan birçok yorum üslup meselesine temas etmeden ilerlemez. Anlatı, hikâye anlatmanın 'edebî' bir yöntemidir ve tarihin yanı sıra edebiyatta ve sanatta da sıklıkla kullanılır. Anlatının tarihte kullanılması tarihçiler için bazı avantajlar sunmakla beraber bazı ciddi eleştirilerin ortaya çıkmasına da neden olur (Louch 1969)².

Anlatı, geçmişin karmaşık ve muğlâk konularının tanımlanması ve nakledilmesi için uygun bir yoldur. Çünkü tarih çok sayıda olguyu ve olayı içerir ve ortalama bir okuyucu için bunlardan anlamlı bir bütünlük çıkarmak oldukça zordur. Tarihçi bunu okuyucu için mümkün hâle getirir. Tarihçi araştıracağı konuya karar verdiğinde ilgili olayları ve olguları tarihin derinliklerinden çıkartarak onları okuyucu için anlamlı bir düzene koyar (Cronon 1992: 1349)³.

Tarihsel olayların anlaşılabilir ve düzenli bir şekilde aktarılabilmesinde kullanılan dil ya da anlatım tarzı önemli bir yer tutar. Tarihsel anlatı "*geçmişin atmosferini ve sahnesini yeniden yaratmaya*" çalışır ve böylece okuyucu üzerinde "*bir doğrudan deneyim illüzyonu yaratır*" (Tosh 2005: 106). Bu çaba edebî bir dilin hatta edebî metotların kullanımını gerektirir. John Tosh'a (2005: 106) göre, tarihsel konuların çok fazla çeşidi vardır ve onların hepsini belirli bir teknikle sunmak mümkün değildir. Tosh ayrıca "geçmiş yeniden yaratmak" ve "geçmiş açıklamak" arasındaki gerilime de işa-

² Louch, anlatıda üslup konusunun önemini şu şekilde vurgular: "...şüphesiz, anlatı aslında bir üslup meselesidir".

³ Cronon: "...anlatı aşırı derecede kalabalık ve düzensiz bir kronolojik gerçeklikten anlam çıkarmaya çalışan başlıca edebî formdur".

ret ederek anlatı ve betimlemenin geçmişi yeniden yaratmaya analizince geçmişi açıklamaya cevap verdiği sonucuna varır. Anlatı tarih “tarihi yeniden yaratmayı” tercih ettiği için kullanacağı dil de buna göre şekillenecektir. Daha fazla hikâyeleştirme ve betimlemeyi içereceği için de kullanacağı dil bunu yapmaya uygun olan ‘edebî’ dil olacaktır.

Anlatının özü itibarıyla betimlemeleri içerdiğini görüyoruz. Burada, betimleme ve betimleyici olmak arasında farklılığı vurgulamak gerekir çünkü anlatı tarih alanı dışındaki pek çok tarihçi betimlemeyi kullansa da bunlar betimleyici olarak adlandırılmazlar. Anlatının 19. yüzyıldaki uygulayıcılarıyla ‘modern tarihçiler’ arasındaki temel bir fark olarak; ilk gruptakiler betimlemelerinde ‘edebî’ bir dili tercih ederken ikinci gruptakiler ‘bilinçli’ bir şekilde ‘edebî’ bir dil kullanmaktan kaçınmışlardır. Fernand Braudel ikinci gruba mensup bir tarihçiydi ve ‘olağanüstü’ betimlemeler yapmasına karşın edebî bir dil kullanmadı (Tosh 2005: 106). Bu tür bir karşılaştırmada Braudel’den bahsetmek aslında bir bakıma kinayedir çünkü kendisinin dâhil olduğu *Annales* ekolü anlatı tarihe en sert eleştirileri yönelten tarih yaklaşımları arasındaydı. *Annales* anlatıyı, diğer birçok eleştirisinin yanında, ‘romans’ ve ‘edebî’ olmakla eleştiriyordu (White 1984: 9).

Modern tarihçilik açısından bakıldığında ‘edebî’ bir yazım tarzının kullanılması pek hoş gidebilecek bir durum gibi görünmez. Aslında burada ‘edebî’ ifadesinin yaptığı çağrışımla ilgili bir problem vardır. Şöyle ki ‘edebî’ ifadesi kullanıldığında akla gelen genelde klasik tarihçilerin kullandıkları dil ve yöntemler olmaktadır. Ancak farklı bir şekilde, ‘edebî’ bir dil kullanmaya yapılan çağrı “iyi yazmaya” yapılan bir çağrı olarak değerlendirilebilir. Yine de “tarihe edebî bir yaklaşım, bugün birçok tarihçinin içgüdüsel olarak kaçındıkları tekniklere davetiye çıkarır” (Davidson 1984: 323).

Genel bir çerçevede bakıldığında, anlatı tarihte kullandığı üslup ve dil son derece tartışmalı olarak görülmektedir. Kullanılan ‘edebî’ üslup ve dil bir yönüyle bu tarih yazım tarzını gerçekten edebiyata yaklaştırmaktadır. Bu durum aslında geçmişi çok eskilere dayanan tarihin edebiyatla, efsanelerle ve mitoloji ile iç içe olduğu geleneğin bir çeşit yansımasıdır. Anlatı tarihin kendini eski gelenekten soyutlaması çok kolay olmamıştır. 20. yüzyıl tarihçilerinin ve özellikle ‘yeni tarihçilerin’ anlatı tarihin üslup ve diline yönelik eleştirilerinin temelinde de bu durum yatmaktaydı.

İçerik Üzerine Tartışmalar

Anlatı tarihe yönelik eleştiriler, her zaman üslubuna ve diline yöneltilen eleştiriler kadar yumuşak olmamıştır. Anlatı tarihin içeriği diğer bir ciddi tartışma konusuydu. Anlatı tarihin ana uğraş alanları siyaset ve diplomasiydi. Ranke bunu “*modern zamanların ruhu...kendini siyasal yollarla gösterir*” şeklinde ifade ederken Viktorya Dönemi tarihçilerinden E.A. Freeman “*tarih geçmişin politikasıdır*” diyerek tarihin konusunun ne olması

gerektiğini kendi yaklaşımına uygun olarak ortaya koymuştur (Tosh 2005: 75-76).

Modern tarihçiler, anlatı tarihin siyasi konulara olan mutlak bağımlılığını sert bir şekilde eleştirmiştir. Buna paralel olarak 20. yüzyıl tarihçiliği siyasetten başka konulara da yönelmeye başladı. Örneğin, Marksist tarihçiler 'tarihsel materyalizme' yöneldiler ve tarihsel gelişmeyi sınıf mücadelesi ve ekonomik meselelerle açıklamaya çalıştılar. Bu yaklaşıma göre, geçmişin siyasi olayları (*past politics*) tarihte sadece ikincil öneme sahipti (*epiphenomena*) ve tarihsel gelişmeyi anlamamızda çok az fayda sağlayabilirdi. Diğer bir örnek olarak *Annales*, tarihsel gelişmeyi anlamada yapıyı, konjonktürü ve olayı içeren "üç parçalı hiyerarşik modeli" (*three-part hierarchical model*) kullandı. Modelin tepesinde "uzun süreli ekonomik akımlara" bağlı olarak iklim, biyoloji ve demografi bulunmaktaydı ve bunlar "*toplumun en temel belirleyici faktörleri*" olarak kabul ediliyordu (Hunt 1986: 212). Anlatı tarihin çok önemli bir ögesi olan olay, *Annales* ekolüne göre tarihsel gelişmeyi anlamada en az öneme sahipti. *Annales* ekolü, anlatı tarihi zaten geçmiş siyasetin tarihi olmakla suçluyordu (White 1984: 8).

Birçok eleştiriye göre de anlatı tarihin içeriği sadece teorik yaklaşımların sonucu olarak belirlenmiyordu. Seçilen konular ve onların anlatımı ideolojik, estetik ve ahlaki düşüncelerle yakından ilgiliydi. Anlatı tarihin içinde geliştiği akademik çevre göz önüne alındığında bu iddia daha anlamlı olabilir. Eğer 19. yüzyılda Avrupa'nın akademik ortamının muhafazakâr ve burjuva merkezli akademisyenlerden oluştuğunu kabul edersek konunun bir kısmını anlamaya daha çok yaklaşmış oluruz.

Levi-Strauss'a göre "*geleneksel anlatı tarihçiliği, Batının ve özellikle modern, burjuva, endüstriyel ve emperyalist toplumların mitinden başka bir şey değildir*" (White 1984: 11). Bu çeşit bir ifade, anlatı tarihin hem anlayışının hem de içeriğinin reddedilmesi anlamına geliyordu. Avrupa'da, Avrupa'nın erdemlerini ve üstünlüklerini anlatan çok sayıda eser yazılmıştı ve bu eserler Avrupa medeniyetinin tarih boyunca 'nasıl geliştiğini' ve buna karşın Avrupalı olmayanların 'nasıl geri kaldığını' anlatıyordu. Ayrıca, bu eserlerin bir kısmı medenileşmemiş insanları medenileştirmenin 'beyaz adamın sorumluluğu' olduğu sonucuna da varıyorlardı. Bu şekliyle tarih, bazı tarihçiler tarafından emperyalist amaçları meşrulaştırmanın bir aracı olarak kullanıldı. Bu yönüyle bakıldığında içerik meselesinin çok basite alınmayacak bir husus olduğunu söyleyebiliriz. Tarihçinin tarih yazarken konuları nasıl seçtiği ve bunları nasıl ele aldığı son derece önem arz etmektedir.

Anlatı tarihin içeriğine yönelik eleştirilere postmodern tarihçilik de katılmıştır. Hayden White'a göre "*tarihsel anlatılar geçmişte bulunmaz; daha ziyade tarihçiler tarafından bir çeşit duygu ve tutarlılık, anlam, amaç, yönlendirme ile icat edilirler ve tarihe zorla yüklenirler*" (Southgate 2001: 115-116). Bu görüş, postmodernist düşünürler tarafından sıklıkla dile getirilen;

tarihçilerin tarihi kendi önyargılarına ve görüşlerine göre yorumladıklarına yönelik iddianın bir yansımasıdır. Bu çeşit bir tartışma da bir yönüyle tarihçilikte nesnellik ve tarafsızlık tartışmalarıyla birlikte ele alınabilir. Bu çok daha farklı ve kapsamlı bir tartışma konusu olmakla birlikte eski kuşak tarihçilerin, aslında anlatı tarihçilerin, iktidarı ve gücü vurgulayan ve hatta bir yönüyle bunları kutsayan tarih anlayışları yukarıdaki eleştirilerin temelini oluşturur. Bunu söylerken yine de postmodernizmin eleştiri çemberinin çok daha geniş bir alanı kapsadığını vurgulamak gerekir.

Anlatı Tarihin Açıklayıcılık ve Nedensellik Sorunu

Anlatı üzerine yapılan tartışmalar arasında teorik ve metodolojik tartışmalar en karmaşık olanlardır. Bu tartışmalara, sıkça gündeme gelen, anlatı tarihin açıklama kapasitesini ele alarak başlayalım. Açıklama meselesi önemlidir çünkü bu, anlatı tarihin ne kadar bilimsel olduğunu belirlemek için sürekli kullanılan bir araçtır. Tarihin açıklayıcılığı nedensellik ilkesi olarak da ele alınabilir ve temelde 'neden' ya da 'niçin' sorusuna cevap verme arayışını ifade eder. Edward H. Carr'a göre "*tarih incelemesi nedenlerin incelenmesidir*" ve "*büyük tarihçi... yeni olaylar hakkında ya da bağlamlar içinde 'niçin' sorusunu soran kimsedir*" (Carr 2005: 99).

Tarihte açıklamaya ya da nedenselliğe fazla yer vermeden anlatı yöntemini uygulayan tarihçiler genelde vakanüvis, hikâye anlatıcı, söylevci vb. olmakla itham edilmişlerdir. Bu durum, tarihçilerin takip ettikleri metotlarla yakından ilgilidir. İlk olarak şunu söylemek gerekir ki çoğu anlatı tarihçisi tarih yazımının kolay yollarını kullanmaktadır. Bu tarihçiler, konularıyla ilgili kaynakları bularak kronolojik bir şekilde aktarmaktadırlar. Bu iş genelde herhangi bir açıklamayı ve analizi içermez. Bu da geçmiş olayların sadece mantıksal ve kronolojik bir düzende betimlenmesi anlamına gelir. Bu yaklaşım bir stil olarak mazur görülebilir ama böyle bir metodun teorik ve metodolojik yansımaları derindir.

Anlatı tarihçilerinin yaklaşımlarını dikkate aldığımızda, onların tarihsel zamanın düz bir çizgide aktığını varsaydıklarını görmekteyiz. Bu da her bir tarihsel olayın bir diğerini takip etmesi anlamına gelir. Bu yaklaşım, kronolojik bir sıralama söz konusu olduğunda anlamlı olabilir. Ancak, tarihin birbirini takip eden olayların bir toplamı olduğunu iddia etmek pek mümkün değildir. Tarih, farklı ya da paralel zamanlarda birçok olayın karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan gelişmelerin bir bütünü olarak ele alındığında anlaşılabilir.

Aslında kronolojik bir sıralamayı takip etmek anlatı tarih için bir bakıma kaçınılmaz bir durumdur. Bunu somutlaştırmak için herhangi bir anlatı eserin genel mantığını takip edebiliriz. İlk olarak, tarihçi okuyucuya anlatmak üzere bir konuyu seçer. Tarihçinin amacı geçmişin mümkün olan en canlı illüzyonunu yaratmaktır. Bu noktada, geçmişe bugünden bakan bir tarihçinin araştırmak üzere seçtiği konunun sonucunu zaten bilmekte oldu-

ğu unutulmamalıdır. İkinci olarak, tarihçi çalışması için uygun olan olayları ve olguları araştırır. Olayların ve olguların seçimi şüphesiz tartışmaya son derece açıktır çünkü tarihçi araştırdığı konunun sonucunu zaten bildiğinden sadece işine yarayacak olayları ve olguları seçerek diğerlerini dışarıda bırakır (Mandelbaum 1967: 4). Son olarak, tarihçi ele aldığı konularını anlatır ama bunu sanki sonucu önceden bilmiyormuş gibi yapar. Özetlenen bu mantığa göre, tarihçi aslında olaylar ve olgulardan bir sonuca ulaşmaktan ziyade ortaya çıkmış bir sonuca göre olaylara ve olgulara yönelir.

Anlatının tanımlanan mantığı eleştiriye açıktır. Tarihsel olayların herhangi bir açıklamaya yer verilmeden anlatılması tarihin anlaşılmasına gerçek anlamda bir katkı sunmaz. Anlatı tarihin de bir çeşit açıklamayı içerdiği doğrudur. Ancak bu açıklamanın doğası genellikle betimleyicidir ve 'nasıl' sorusuna cevap verirken 'niçin' sorusunu göz ardı eder (McCullagh 1969: 4-5).

Yukarıda bahsedildiği gibi, farklı bir yolu takip eden modern tarihsel yaklaşımların ön plana çıkmasıyla beraber anlatı tarihe yönelik eleştiriler ortaya çıktı ve zamanla arttı. Modern tarihçiler, tarihsel süreçleri paradigmalara yoluyla anlamaya ve problem çözücü modeller geliştirmeye çalıştılar. Marksist tarihçiler; tarihsel materyalizmi, *Annales* ekolü; iklimsel ve demografik yapıları, modernleşme teorisyenleri; ilerlemeyi vb. tarih araştırmalarının merkezine yerleştirdiler. Anlatı tarihten farklı olarak, öncelikle, bu yeni modeller temelde siyasetle ilgili değillerdi. Tarihin konusu siyasetten uzaklaşarak ekonomi, demografi, toplumsal değişimler gibi konulara kaydı. İkinci olarak, yeni modeller tarihsel süreci düz bir çizgide devam eder şekilde görmediler ve kendilerini kronolojik akışla sınırlandırmadılar. Son olarak da, yeni modeller tarihsel değişimleri uzun zaman dilimlerinde ya da *Annales* ekolün dediği şekliyle uzun süreçler (*longue durée*) içinde açıkladılar.

Anlatı tarihten uzaklaşma sadece paradigmaya dayalı tarihsel modellerin yerleşmesiyle sınırlı değildi. Bilimsel bir tarih formüle etmek için de çabalar söz konusuydu. Carl G. Hempel, fen bilimlerin "kapsayıcı ya da genel kanunları" gibi tarih biliminde de açıklayıcı bir teori uygulamak için çaba gösterdi. Hempel'e göre anlatı tarih açıklayıcı değildi (Norman 1991: 120) ve iddiasına göre "bilimsel açıklamanın kalıbı prensip olarak tarihsel analize de uygulanabilir; açıklama için genel kanunlar bulmak kaçınılmazdır; ele alınmakta olan bir olayı evvelki durumlarla ilişkilendiren genel bir kanunu ya da kanunları ortaya koyamayan bir 'açıklama' tam değildir" (Danto 1956: 20-21).

Hempel, "tarihsel olayların analizinin" her zaman kendi başına bir açıklama sunmasa da bir "açıklama taslağı" sunduğunu iddia etti. Bu taslak "kanunların belirsiz bulgularını" ve "ilk hâlini" içerecek ve taslağın tamamlanmasıyla "tam bir açıklamaya" ulaşmak mümkün olacaktır. Hempel'e göre bu

süreç “*daha fazla ampirik araştırma*” ile mümkün olabilecektir (Danto 1956: 22).

Bu noktada, anlatı tarihe karşı mesafeli tutumu ile bilinen *Annales* ekolünün anlatı tarihin güvenilirliği hakkındaki görüşlerini dikkate aldığımızda bu ekolden yükselen çok sayıda eleştirinin mevcut olduğunu görürüz. *Annales* ekolüne göre, anlatı “bilimsel olmayan” bir metottur ve “*tarih araştırmalarını gerçek bir bilime dönüştürmek*” için ondan kurtulmak gerekir (White 1984: 7). Braudel, yaklaşımları nedeniyle anlatı tarihçilerini şu şekilde eleştirir: “*insan hayatı dramatik tesadüfler tarafından çevrelenmiştir...ve onlar (anlatı tarihçileri) genel tarihten söz ettiklerinde aslında bu çeşit olağanüstü olayların bir bileşiminden söz ederler*” (Braudel 1980: 11). Ayrıca, *Annales* ekolü ‘bütüncül tarih’ (*histoire total*) kavramını savunur ve anlatı tarihi içine kattıkları ‘olay tarihçiliğini’ (*histoire événementielle*) reddeder. Bu eleştiri, sadece anlatı tarihin siyasi konulara büyük önem vermesinden ya da belirli olaylara odaklanmasından kaynaklanmıyordu. Eleştirinin temel nedeni daha ziyade “*bu olayların tek ve istatistiksel olarak ortaya konulamayacak olması ve teklüğün tarihin başlıca malzemesi olması*” düşüncesine dayanmaktadır (White 1984: 9).

Anlatı Tarih Üzerine Yeni Yaklaşımlar

20. yüzyılın ortalarında anlatı tarih gözden düştü ve kendisine uzak durulması gereken bir hastalık gibi davranıldı. Amerika’da özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra iyice artan ‘yeni tarihçiler’ tarihe geçmişte benimse-nenlerden farklı yönelimler getirmeye çalıştılar. Aslında onların yapmaya çalıştıkları şey, tarihi başta sosyoloji ve ekonomi olmak üzere diğer sosyal bilimlerle bir araya getirerek bir sosyal teori modeli yaratmaktı. Bu dönemde, tarihsel sosyoloji olarak adlandırılan bir disiplin popüler hâle geldi.

Amerika, savaş sonrası dönemde Avrupa’nın yerine sosyal bilimlerde merkez hâline geldi. Avrupa’nın sosyal bilimlere yönelik muhafazakâr yaklaşımından uzak olan Amerika’da, sosyal bilimlere yaklaşımda köklü değişiklikler oldu. Disiplinler arası çalışmaların gelişmesi, birçok farklı konunun sosyal bilimler araştırmalarına dâhil edilmesi ve teorinin ön plana çıkması gibi etmenler metot ve içerik açısından tarih araştırmalarını da derinden etkiledi. Sosyal bilimler metodolojisindeki gelişmelerle ve Marksist teorinin etkisinin artmasıyla beraber anlatı tarih popüleritesini iyice kaybetti (Stone 1979: 5). C. Wright Mills “1950’lerin Amerikan sosyolojisindeki yerleşik eğilimlerden tamamen ayrıldığı *The Sociological Imagination*’da, “büyük teori” ve “soyut ampirizm”in karşı tarihsiciliğinin yasını tutuyordu” (Skochpol 2002: 3).

1950’lerde başlayarak 1960’larda ve 1970’lerde tarihsel sosyoloji çalışmaları değer kazandı. Bu dönemde büyük isimler ön plana çıktılar ve iddialı teoriler ortaya koydular. S.N. Eisenstadt, Reinhard Bendix, Barrington Moore ilk neslin, Immanuel Wallerstein, Charles Tilly ve Perry Anders-

son ikinci neslin önemli araştırmacılarından bazılarıdır. Bu isimler; devrimlerin, büyük dönüşümlerin, sınıf mücadelelerinin ve sınıf ilişkilerinin dinamiklerini bulmak ya da devlet inşa süreçlerini açıklamak gibi kapsamlı yaklaşımları ve konuları benimsediler.

Büyük modellerden başka, çok sayıda başka konu da 2. Dünya Savaşı sonrasında sosyal bilimlerin araştırma konuları arasında yerini aldı. Muhafazakâr tarihçilik kendini devlet, siyaset ve din gibi konularla sınırlarken ve 'büyük adamların tarihini' ele alırken zaman içinde 'sıradan insanlar' tarihin konusu hâline geldi. Köylüler, işçiler, kadınlar vb. tarihin kahramanları arasına katıldı. Konularda ve şahıslardaki muazzam çeşitlilik anlatı tarihin öneminin daha da azalmasına neden oldu.

Klasik anlatının, modern tarihçilik karşısında güç kaybetmekte olduğu açıktı. Ancak daha sonraları, anlatı tarihin başka bir yapıda devam ettiğini iddia eden görüşler ortaya atıldı. Bu görüşleri ciddi bir şekilde formüle eden ve tartışan akademisyenler arasında önde gelen isimlerden birisi de Lawrence Stone'du. Stone (1979: 3), anlatının yeniden canlanışını şu şekilde ifade ediyordu: "*birçok önemli 'yeni tarihçiyi' anlatının bir türüne tekrar çeken bir akımın varlığına dair kanıtlar tespit ediyorum*".

Stone, geleneksel anlatı ve yapısal tarihçilik arasında iki temel farkı vurguladı. Buna göre anlatı, analitik olmaktan ziyade betimleyicidir ve durumlardan ziyade kişilere odaklanır. Bu nedenle, anlatı çoğul ve istatistiksel olandan ziyade tekil ve özel olanla ilgilenir. Bu ayrımın Stone tarafından yapılması önemlidir çünkü kendisinin bahsettiği canlanan anlatı geleneksel anlatıdan farklıdır. Yeni anlatı, "gebe bir prensip" tarafından yönlendirilmektedir ve "bir teması ve iddiası" vardır (Stone 1979: 3-4). Yani tekil bir konu üzerinde yapılan çalışmalar olay aktarımıyla yetinmez ve belirli bir sonuca ulaşarak yeni gelişmelerin ortaya çıkması için ortam hazırlar.

Stone'un yaklaşımına göre, "anlatıların meşruiyeti" edebi niteliklerinden değil onlardan elde edilebilecek genellemelerden gelmekteydi. Diğer bir ifadeyle, tekil konular üzerinde yapılan çalışmalar daha genelleseyici sonuçların çıkmasına olanak sağlayabilir. Bu sayede, tarih çalışmaları sadece bir kronik olmanın ötesine geçerek bir değer kazanabilir (Davidson 1984: 325).

Stone ısrarlı bir şekilde Marksist ekonomik modeli ve Fransız ekolojik/demografik modeli vurguladı. Marksist tarih anlayışı; tez ve antitez arasındaki diyalektik ilişki sürecini ve sınıf mücadelesini ön plana çıkartmaktaydı ve Marksist tarihçiler 1930'larda ve 1950'lerde bütün tarihsel süreçleri ekonomik dinamiklerle açıklamaya çalışıyordu. Ekolojik/demografik modeli ortaya koyan *Annales* ekolü de benzer şekilde tarihsel süreçleri ekonomik ve demografik determinist modelle açıkladı. Ekonomik determinizme ek olarak Marksizm ve *Annales* ekolü başka bir ortak anlayışa sahiptiler. Her ikisi de entelektüel, dini, siyasi, hukuki vb. konuları fazla ciddiye almadılar. Ayrıca her ikisi de, ekonomik ve/veya demografik determinizmin

zorlamasıyla analitik bir metodolojiyi benimsediler. Çünkü analitik bir yaklaşım verileri organize etmeye ve sunmaya daha uygundu (Stone 1979: 5-7).

Stone, anlatının canlanmasını ekonomik determinizme ve ekonomik model tarafından geliştirilen üç aşamalı modele (*three tiered model*) bağlıyordu. Bu modeller, daha önce tarihin konusu olan ya da böyle olma potansiyeli olan çok sayıda konuyu dışarıda bırakıyordu. Çarpıcı bir örnek olarak Stone, 14. ve 18. yüzyıllar arasındaki dönemi "hareketsiz tarih" (*l'histoire immobile*) olarak tanımlayan Le Roy Ladurie'nin bir eserini tanıtır. Ladurie'ye göre, beş yüz yıllık dönemde toplumlarda bir değişim olmamış ve bu toplumlar geleneksel ve değişmeyen bir "eko-demografi" içinde hapsedilmişlerdir. Bu anlayış; Rönesans, Reform, Aydınlanma ve modern devletlerin gelişmesi gibi hareketlerin göz ardı edilmesi anlamına geliyordu. Bu durumda "kültür, sanat, mimari, edebiyat, din, eğitim, hukuk, anayasa, devlet inşası, bürokrasi, askeri örgütlenme, finansal düzenlemeler" gibi pek çok konu tarihin alanı dışına çıkarılıyordu (Stone 1979: 8).

Stone'a göre, kendilerini belli metodolojiler, yapılar ve istatistikler ile sınırlandırılmış hisseden tarihçiler yeni yollar aramaya yöneldiler. Böylece, günbegün daha fazla tarihçi artık "geçmişte insanların kafasından neler geçtiği, geçmişte yaşamının neye benzediği gibi anlatının kullanımını kaçınılmaz olarak geri getiren meseleleri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır" (Stone 1979: 13). Burada Stone, kendisine göre geçmişi anlamada anahtar bir kavram olan 'zihniyet'i (*mentality*) açıkça vurgular. Bu durumda, zihniyetin anlaşılabilirliği ya da yakalanabilmesi ancak 20. yüzyılda göz ardı edilmiş olan ve yukarıda bahsi geçen konuların tekrar tarihin konuları arasına dâhil edilmesi ile mümkün olabilirdi. Stone, 'bilimsel tarih' ve ekonomik ya da demografik determinizmin yerine yeni bir anlatı tarih anlayışının yerleşmesinden duyduğu memnuniyeti de vurgular. Bu çerçevede, farklı konularda çalışmış bazı tarihçileri ve onların eserlerini tanıtarak tezini kanıtlamaya çalışır.

Stone'un makalesinin yayınlanmasından kısa bir süre sonra Eric Hobsbawm ona bir başka makale ile cevap verdi. Hobsbawm'a göre, Stone'un anlatı tarihin canlanmasına örnek olarak gösterdiği çalışmalara benzer çalışmalar daha önceden zaten yapılmıştı. Örneğin, Stone tarafından yeni anlatıya örnek olarak gösterilen *Le Carnaval de Romans*'ı yazmadan önce Le Roy Ladurie diğer eseri *Le Paysans du Languedoc*'u yazmıştı. Ayrıca, 1970'lerde Marksist tarihçiler tarafından *Madog* efsanesi üzerine kitaplar yazılmadan önce Christopher Hill tarafından *The Norman Yoke* yazılmıştı (Hobsbawm 1999: 284-285).

Hobsbawm'ın, Stone'un anlatı olarak nitelediği çalışmaların gerçekten anlatı olup olmadığı konusunda şüpheleri vardır. Çünkü "bu çalışmaların hemen hepsinde, olay, birey veya düşünce tarzının yeniden yakalanması kendi başlarına birer amaç olmayıp, daha geniş bir sorunu, tek tek hikâye ile onun karakterlerini oldukça aşan bir sorunu aydınlatma çabalarının bir aracıdır".

Başka bir ifadeyle, toplumlar ve onların gelişmeleri üzerine genellemeler yapılmasının olanaklı olduğuna inanan tarihçiler zaman içinde farklı konulara yöneldiler de bu inançlarından vazgeçmezler ve “büyük niçin sorularıyla” ilgilenmeye devam ederler (Hobsbawm 1999: 285-286).

Yeni bir anlatı türü üzerine yapılan yorumların genel bir değerlendirmesini yaptığımızda, bir yönüyle bu tür yeni bir yaklaşımın ortaya çıktığını kabul edebiliriz. Zaman içinde yeni teorik yaklaşımların güç kazanmasına ve tarihin araştırma konularında gözlemlenen değişimlere paralel olarak anlatı tarihin ilgi alanına girdiğini varsaydığımız kimi konuları ele alan tarihçilerin tarih yazımının ‘eski yöntemleri’ ile yetinemeyeceği iddia edilebilir. Bu durumda, bu tarihçiler bir takım yeni yaklaşımlara ve içeriklere yönelmek durumunda olacaklardır.

Sonuç

Anlatıya yüzeysel bir bakış bizi onun tarih yazmanın ‘basit’ ya da ‘eski moda’ bir yolu olduğunu düşünmeye sürükleyebilir. Onun 19. yüzyılda kalmış ve kimse tarafından dönülüp bakılmayacak bir yöntem olduğunu da düşünebiliriz. Ancak durum böyle değildir. Zaman zaman popüleritesinde değişimler olsa da anlatı tarih; modern tarih yazımının en eski yöntemi olarak ayakta durmaktadır.

Anlatı tarihin tahtı 20. yüzyılda sallandı. ‘Yeni tarihçiler’ tarafından yeni metotlar ve teoriler geliştirildi ve tarihin konusunu da siyaset, devlet, ordu gibi konulardan ekonomi, demografi ve toplum gibi konulara çevirdiler. Sonrasında, anlatı tarihin kullanılabilirliği tartışmalı hâle geldi. Bu tarih yazım tarzı ‘edebî’ ve ‘bilimsellikten ve açıklayıcılıktan uzak’ olmakla suçlandı. Bunlar metodolojik eleştirilerdi ve genelde haklıydılar. Anlatı tarih içerik açısından da tartışma konusu yapıldı ve büyük oranda siyasi konulara odaklandığı için eleştirildi. Bu iddia da geçerliydi. Ayrıca anlatı tarih, bazı tarihçiler tarafından “ideolojik açıdan burjuva ve muhafazakâr değerlere bağlı olmaktan” başka bir şey olmadığı gerekçesiyle kesin bir şekilde reddedildi. Bu tür suçlamaları haklı çıkaracak ipuçları da mevcuttu.

Bütün bu suçlamalara rağmen bazı tarihçiler, anlatı tarihin geçmişin karmaşık ve muğlak konularını aktarmada en etkili yol olduğunu belirterek anlatı tarihi kullanmanın kaçınılmaz olduğunu iddia ettiler (Danto 1956: 30)⁴. Anlatı ve sosyal teorileri uzlaştırmaya çalışanlara göre, anlatı bir stil

⁴ Danto: “...there will remain some intellectual appetite in the minds of men for knowledge of happenings which are unordinary relative to their common-sense conceptions. This knowledge must be conveyed in ordinary language, with all its capabilities for rendering nuances, and for speaking of the unfamiliar in somewhat familiar terms. So long as this appetite remains, and so long as it will be satisfied with ‘true stories’, there will be an important place for the practice of history as we presently understand it. Of course, particular historians may decide to forsake this

ve yazım yöntemi olarak devam etmelidir. Ancak devam ederken de siyasi konulardan başka konuları da kucaklamalı; teorik ve metodolojik yaklaşımlarla kuvvetlendirilmelidir. Eğer anlatı devam edecekse ki öyle görünüyor, bu oldukça adil bir anlaşmadır.

KAYNAKÇA

APPLEBY Joyce-HUNT Lynn-JACOB Margaret (1994), *Telling the Truth About History*, New York: W.W. Norton&Company.

BRAUDEL Fernand (1980), *On History*, Chicago: Chicago University Press.

CARR Edward H. (2005), *Tarih Nedir?* (çev. Misket Gizem Gürtürk), İstanbul: İletişim Yayınları.

CRONON William (1992), "A Place for Stories: Nature, History and Narrative", *The Journal of American History*, LXXVIII (4):1347-1376.

DANTO Arthur C. (1956), "On Explanation in History", *Philosophy of Science*, XXIII (1): 15-30.

DAVIDSON James W. (1984), "The New Narrative History: How New? How Narrative", *Reviews in American History*, XII (3): 322-334.

DAVIES Stephen (2003), *Empiricism and History*, New York: Palgrave Macmillan.

HOBSBAWM Eric (1999), *Tarih Üzerine* (tr. Osman Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat.

HARRISON Robert-JONES Aled-LAMBERT Peter (2004), "The Institutionalisation and Organisation of History", *Making History: An Introduction to the History and Practices of a Discipline* (ed. Peter Lambert - Philipp Schofield), London and New York: Routledge.

HUNT Lynn (1986), "French History in the Last Twenty Years: The Rise and Fall of the Annales Paradigm", *Journal of Contemporary History*, Twentieth Anniversary Issue, XXI (2): 209-224.

LOUCH A. R. (1969), "History as Narrative", *History and Theory*, VIII (1): 54-70.

MANDELBAUM Maurice (1967), "A Note on History as Narrative", *History and Theory*, VI (3): 413-419.

MCCULLAGH C.B. (1969), "Narrative and Explanation in History", *Mind*, New Series, LXXVIII (310): 256-261.

function in favor of some kind of generalized sociology. But then they shall no longer be doing history, but something else, perhaps even more valuable. And who shall then do history?"

NORMAN Andrew P. (1991), "Telling it Like it Was: Historical Narratives on Their own Terms", *History and Theory*, XXX (2): 119-135.

SKOCPOL Theda (2002), *Tarihsel Sosyoloji* (çev. Ahmet Fethi), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

SOUTHGATE Beverly (2001), *History: What and Why*, London and New York: Routledge.

STONE Lawrence (1979), "The Revival of Narrative", *Past and Present*, LXXXV: 3-24.

TOSH John (2005), *Tarihin Peşinde*, İstanbul: Tarih Vakfı.

WALSH W.H., (1958), "'Plain' and 'Significant' Narrative in History", *The Journal of Philosophy*, LV (11): 479-484.

WHITE Hayden (1984), "The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory", *History and Theory*, XXIII (1):